

ÖZLEŞTİRME ÇALIŞMALARI IŞIĞINDA TÜRK DİL KURUMU ÖZLEŞTİRME KILAVUZU

Osman ERCİYAS*

ÖZET

Çalışmada, 1978 yılında Türk Dil Kurumunca yayımlanan *Özleştirme Kılavuzu* ele alınarak Türkiye'deki özleştirme çalışmaları sırasında sürekli tartışma konusu olan 'özleştirilen kelimelerin kökenleri' sorununa yönelik veri sağlanması hedeflenmiştir. Bu amaçla, *Kılavuz*'daki tüm kelimelerin köken incelemesi yapılmış ve çıkan sonuç, sayısal verilere dayalı tablolar halinde ortaya konulmuştur. Ayrıca, özleştirmeye ilgili değişik görüş ve çalışmaların incelenmesi sonucunda dikkat çekici bulgulara ulaşılmış ve bazı değerlendirmelere gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özleştirme, Türk Dil Kurumu Özleştirme Kılavuzu.

WORKING UNDER THE LIGHT OF PURIFICATION TURKISH LANGUAGE INSTITUTION PURIFICATION GUIDE

ABSTRACT

The study, published in 1978 by the Turkish Language Association considers *Purification Guide* purification works in Turkey during the ongoing debate as 'origins of the purified words' is aimed to provide data regarding the problem. For this purpose, the origin of all words in the manual review is done and the results, based on numerical data were presented in tables. Also, different opinions and studies about purification by examining some important findings have been reached, and evaluations were made.

---

*Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
osman.erciyas@emu.edu.tr.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 5/3 Summer 2010

Key Words: Purification, Turkish Language Institution Purification Guide.

Türk Dil Kurumu Özleştirme Kılavuzu

Türk Dil Kurumu tarafından 1978 yılında yayımlanan *Özleştirme Kılavuzu*, Dil Devrimi ilkeleri paralelinde ortaya konmuş bir eserdir. Kılavuzda yer alacak kelimeler seçilirken Dil Devrimi ilkeleri doğrultusunda hareket edilmiş; Doğu ve Batı kökenli yabancı kelimeler, yeni Türkçe karşılıklarıyla verilmeye çalışılmıştır. Özleştirme çalışmaları, yalnızca bilimsel terimler gibi dilin bir kesimine yönelik bir reform değil, dilin bütününe yerleştirilmeyi amaçlayan bir hareketti. 1934 yılında yayımlanan Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi, Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi ile 1935’te çıkarılan Osmanlıcadan Türkçeye ve Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu adlı eserler, bu amaçla ortaya konmuş çalışmalardandır. Özleştirme amacıyla yapılan tüm çalışmalar, Hamza Zülfikar’ın da dikkati çektiği gibi¹, ‘*dili fakirleştirmeden akılcı çözümler üreterek dünü, bugünü ve yarını birleştiren dinamik bir kültür ortamı kurmayı*’ acaba başarabilmiş midir?

Osmanlıcadan ve Batı dillerinden gelen öğeleri karşılamak üzere yapılan çalışmalarda, başlıca şu yollara başvurulmuştur²:

1. Yabancı karşılığa, Türkçe kök ve eklerden yararlanarak sözcük, bileşik sözcük ve tamlamalar türetmek,
2. Türkçenin geçmişteki dönemlerinde kullanılmış ve unutulmuş öğelerini canlandırmak,
3. Anadolu ağızlarında yaşamakta olan, bir bölümü eskiden gelen, bir bölümü de doğrudan doğruya ağızlarda türemiş sözcükleri almak,
4. Türkçenin değişik lehçelerinden, halkın yadırgamayacağı öğeleri aktarmak.

Bu çalışmada, özleştirmeye ilgili farklı görüşlerin önemli tartışma unsuru olan ‘özleştirilen kelimelerin kökenleri’ konusu, Türk Dil Kurumunca yayımlanan *Özleştirme Kılavuzu*’nun incelenmesiyle sayısal olarak ortaya konacaktır. *Özleştirme Kılavuzu*’nun 1978’deki basımının ön sözünde de belirtildiği üzere, özleştirilen kelimeler

¹ Hamza Zülfikar, *Doğru Yazma ve Konuşma Bilgileri*, Ankara 2008, s: 44-46.

² Doğan Aksan, *Türkçenin Bağımsızlık Savaşımı*, Ankara 2007, s: 60.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

üzerinde bazı tartışma konuları bulunmaktadır. Özleştirilen kelimelerin birçoğunun Osmanlıca, yani Arapça veya Farsça kökenli olduğu, bunun yanında Batı kaynaklı yabancı sözcüklere gerekli sınırlamanın getirilmediği konusu, bahsedilen tartışmaların büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Burada, Türkçeleştirilmesi yapılmış tüm kelimeler ele alınarak söz konusu tartışmaya en azından Özleştirme Kılavuzu açısından veri sağlanması amaçlanmaktadır. Türk Dil Kurumunca yayımlanan bu çalışmanın, farklı konularda güdülen amaçlara alet edilmeden objektif bir şekilde değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Nitekim bu amaçla, kılavuzdaki tüm kelimeler tek tek ele alınarak incelenmeye tabi tutulmuştur.

Özleştirmecilik

Özleştirmecilik, kelime anlamı olarak ‘Bir dili yabancı öğelerden arıtarak arı, katışıksız bir duruma getirme ve kendi imkânlarıyla geliştirmeyi amaçlayan bir çalışma’ anlamına gelmektedir. Türkiye Türkçesi üzerinde gerçekleştirilen sadeleştirme ve Türkçeleştirme çalışmaları, eski tarihlere dayanmaktadır.

Osmanlı Türkçesi edebî dili, XVII. yüzyıldan itibaren konuşma dilinden gittikçe uzaklaşmaya başlamış ve bu durum XIX. yüzyılda bir hayli artmıştır. Yazı dilinin sadeleştirilmesi, konuşma dili ve yazı dili ikililiğinin kaldırılması meselesi çok daha önceleri ortaya atılmakla beraber, ancak Tanzimat’tan sonra gerçekleştirilmeye çalışılmış; ancak başarıya ulaşmak kolay ve çabuk olmamıştır. Konuşma diline dayanan yeni bir yazı dilinin oluşturulması isteği, 1911 yılında *Genç Kalemler* dergisi etrafında toplanan Türkçü yazar ve şairlerin ortaya attığı ‘Milli Edebiyat’ ve ‘Yeni Dil’ hareketinin kabul edilip benimsenmesiyle şekillenmiştir. Cumhuriyetin başlangıcında yazı dili ile konuşma dili tamamiyle birleşmiş durumdaydı. Arapça ve Farsça tamlamalar, birleşik kelimeler, gramer şekilleri atılmakla birlikte; Türkçede karşılığı olan yabancı kelimeler kullanılmıyordu³.

Cumhuriyete kadar yapılan bu çalışmalar yeterli görülmemiş, sonrasında gerçekleştirilen Dil Devrimiyle tüm kelimelerin öz Türkçe yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir. Özellikle Atatürk önderliğinde başlatılan Türkçeleştirme çalışmaları, Atatürk ve onun etrafında toplanan zamanın bilim, kültür ve sanat camiası ileri gelenleriyle birlikte hızla ilerlemekteydi. Bazı zamanlarda yöntem değişiklikleriyle ilerleyen bu çalışmaların, Doğan Aksan’ın söylemiyle 1983’ten sonraki Türk Dil Kurumunda farklı bir zemine

³ Faruk Kadri Timurtaş, *Uydurma Olan ve Olmayan Yeni Kelimeler*, İstanbul 1979.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

kaydığı ileri sürülmektedir. Aksan buna örnek olarak, 9. baskısı 1977'de yayımlanmış olan Yeni Yazım Kılavuzu'nun adının İmla Kılavuzu'na dönüştürülmesini ve bitişik yazılan birçok bileşik sözcüğün ayrı yazılmaya başlanmasını göstermektedir⁴. Burada uzun uzadıya verilmesi gereksiz görülen tartışmaların zeminini genel olarak bu iki farklı bakış açısı oluşturmuş ve konuyla ilgili birçok çalışma yapılarak değişik fikirler ortaya atılmıştır⁵.

Cumhuriyet öncesinde başlayıp günümüze kadar devam eden özleştirme çalışmaları ve bu yolda karşılaşılan sorunlar, şu şekilde özetlenebilir:

1. Tanzimat dönemi ile 1920'lerde yapılan özleştirme çalışmaları, yabancı kökenli kelimelere Arapça ve Farsça kurallar çerçevesinde karşılık türetilmesi yoluyla yapılmıştır.
2. Kişisel terim türetme yaklaşımları, anlaşılmazlığa yol açmıştır.
3. Türkçeleştirilen bazı kelimelerin tutunamaması, yabancı kökenlilerin dile yerleşmesine neden olmuş ve bu yabancı kelimeler, 1970'lerden sonra Türkçeleştirilmeye çalışılmıştır.

⁴ Aksan, *age.*, 2007, s:107;

⁵ Suad Y. Baydur, "Osmanlıcanın Çöküşü – Türkçenin Kurtuluşu". **Türk Dili Belleten**, seri: 3, 1950, sayı: 14 – 15;

Cemal Mihçioğlu, **Sözcüklerin Öyküsü**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996;

Agah S. Levent, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, TDK Yay., Ankara 1972;

İlyas Göz, **Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara 2003;

Ömer A. Aksoy, **Gelişen ve Özleşen Dilimiz**, TDK Yay., Ankara 1975;

Macit Gökberk, **Değişen Dünya – Değişen Dil**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1997;

Necmiye Alpay, **Türkçe Sorunları Kılavuzu**, Metis Yay., İstanbul 2000;

Agop Dilaçar, **Türkiye'de Dil Özleşmesi**, TDK Yay., Ankara 1969;

_____ "Dilin Özleşmesi". **Türk Dili Belleten**, seri: 3, (1948), sayı: 12 -13;

Kamile İmer, "Türk yazı dilinde dil devriminin başlangıcından 1965 yılı sonuna kadar özleşme üzerine sayıma dayanan bir araştırma" **Türkoloji Dergisi**, 1/1, (1973), s. 175-190;

Fatın Sezgin, **Türkçede Batı Kaynaklı Kelimelerin Yoğunluğu: Yabancılaşan Türkçe**, TDK Yay., Ankara 2004;

Geoffrey Lewis çev: Mehmet Fatih Uslu, **Trajik Başarı: Türk Dil Reformu**, Paradigma Yay., İstanbul 2007;

Özcan Başkan, "İnsan Dilinin Doğuşu", **TDAY Belleten**, (1968), s.143-156;

Peyami Safa, **Osmanlıca Türkçe Uydurmaca**. Ötüken Yay., İstanbul 1999;

TDK, **Sade Türkçe Kılavuzu**, 1960.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

4. Yeni türetilen bazı Türkçe kelimelerin, birkaç yabancı kökenli kelime yerine kullanılması sonucu dilde fakirleşme ve kavram karmaşası ortaya çıkmıştır (ör: *vaziyet* ve *hal* yerine ‘**durum**’; *teklif etmek* ve *tavsiye etmek* yerine ‘**önermek**’ gibi).

5. Özleştirilen kelimelerin genelde doğu kökenlilerden seçildiği düşüncesi hakim durumdadır.

6. ‘Çözümlemek’ örneğindeki gibi, Türkçe köke dayalı yeni kelimeler türetmek yerine; ‘*start, vizyon, analiz*’ gibi yabancı kökenli sözcüklere ‘*vermek, girmek, etmek*’ yardımcı fiilleri getirilmiştir.

7. ‘*Ayrıyeten, yakinen, variyet*’ gibi yapıların türetilmesi, Arapça ve Farsça kuralların Türkçeye karıştırılmasıyla sonuçlanmıştır.

8. Özleştirilen kelimelerin unutulmuş köklere dayanılarak oluşturulması, anlatılmak istenen kavramların tam anlamıyla yansıtılmamasına neden olmuştur (asil > *esi* > soylu; müfettiş > *bakman*; haber > *ucar* vb.).

Konuyla ilgili görüşlerin temel kaygısı, bir taraftan Türkçenin yozlaşması, geçmişle olan bağının zayıflaması ve fakirleşerek anlatım gücünün yetersiz bir hale gelmesi; diğer taraftan ise, Türkçeye eskiden veya sonradan giren yabancı unsurların Türkçeyi özünden uzaklaştırarak kendi hakimiyeti altına alacağı kaygısı yönündedir. Özleştirme konusunda farklı görüş ve yöntemlerle çalışan bilim adamları, savlarını güçlendirmek amacıyla yeri geldikçe karşıt görüşlere yönelik eleştirilerde de bulunmuşlardır. Dilaçar, Osmanlıcada kullanılmakta olan Arapça ve Farsça kelimelerin yerine Fransızca, Latince veya İngilizce karşılıklarını yerleştirmenin özleştirme amacına hizmet etmeyeceğini ve bu uygulamanın, dili yabancı bir dilin boyunduruğu altından kurtarıp başka bir dilin boyunduruğu altına sokacağını dile getirmiştir. O yüzden dilin özleşmesinin, dil haznesini teşkil eden kelimelerle dil kurallarının mümkün olduğu kadar millî söz kaynaklarından alınmasıyla mümkün olabileceğini belirtmiştir⁶. Yeni türetilen kelimelerde dil bilgisi kurallarına uymamakla eleştirilen Doğan Aksan, konuyla ilgili açıklama yaparken ‘bağımsızlık’ sözcüğünün eleştirilme nedeninin, dilimizde eylem kökünden ad türeten *-m*, (*-im, -im, -um, -üm*) ekiyle, bir ad olan *bağ* sözcüğünden türetilmiş olmasından ileri geldiğini söylemiş ve *bağımlı, bağımlılık* gibi örneklerin de aynı olduğunu belirtmiştir. Gerçekten *-m* ekinin Türkçede eylem kökünden ad kurmaya (*ortam* ve *toplum* maddelerine bkz.) yaradığını kabul eden

⁶ Agop Dilaçar, “Dilin Özleşmesi”, *Türk Dili Belleten*, seri: 3, Sayı: 12 -13, (1948).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Aksan; buna *doğum, ölüm, geçim, alım, giyim* gibi örneklerin verilebileceğini; ancak, türetme sırasında bu özelliğin göz önünde tutulmamasına rağmen sözcüğün rahatça tutunmuş, benimsenmiş olduğunu dile getirmektedir. Bu gelişmede ise, *bağ*'ın söz konusu kavramı iyi yansıttığının rolü olduğunu belirten Aksan, Ar. *İstiklal*'de bu özelliğin olmadığını ve ünlü uyumuna da aykırılık bulunduğunu savunmuştur⁷. Türkiye'deki dil bilimi çalışmalarında önemli yeri olan Berke Vardar da, Aksan'ın bu görüşünü destekler biçimde; '*dilbilgici*' adıyla nitelendirdiği kişileri, kendi kurallarına üstünlük tanımakla eleştirmiş ve bu kişileri toplumsal bildirişim aracının kurallarına ters düşüp kısır döngüde sıkışıp kalmakla itham etmiştir. Örnek olarak ise, /-sal, sel/ ekinin, söz konusu kişilerce kabul edilemeyeşini öne çıkarmıştır⁸.

Konuyla ilgili olarak Hamza Zülfikar, özleştirmenin değinilmeyen taraflarına da dikkati çekerek Türkçeci olmanın, sadece Türkçeden yana tavır göstermek ve yabancı kökenli bir kelime yerine Türkçesini koymakla olamayacağını; konuya anlam, yapı ve işlev açısından bakılması gerektiğini vurgulamıştır. Aksi takdirde, eski kelimedenden yeni kelimeye geçerken yaşanan boşluğun, sözün Batıdaki karşılığını davet etmekle sonuçlanacağını belirtmiştir. Buna örnek olarak da, *tedhiş* 'terör', *tedhişçi* 'terörist'; *meclis* 'parlamento' gibi örnekleri vermiştir.⁹ Amaca ulaşmadaki önemli noktaları işaret eden Zülfikar, özleştiren kelimelerin kökenlerine yönelik aktardığı düşüncelerinde ise, dil bilincinin bugüne göre çok daha kuvvetli olduğu dil devrimi dönemlerinde, dikkatlerin Arapça ve Farsça kelimelere yoğunlaştırılması sonucu, Fransızca ve İngilizceden alınan kelimelerin gözden kaçmasını ve Batı kökenli bu sözlere karşı çıkanlara da, '*bunlar uluslararası kelimelerdir*' gibisinden gerekçeler sunulmasını eleştirmiştir¹⁰.

Karşıt görüş, öneri ve eleştiriler, girişte de belirtildiği şekliyle sürüp gitmektedir. Söz konusu tartışmalarla ilgili ayrıntıya girilmeden, Türk Dil Kurumu Özleştirme Kılavuzu'nda yer alan kelimelerin köken açısından incelenmesiyle ortaya çıkan veriler, tablolar hâlinde gösterilecektir.

⁷ Doğan Aksan, *Tartışılan Sözcükler ve Özleştirme Sorunu*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1976.

⁸ Berke Vardar, *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual Yayınları, İstanbul 1998, s. 42.

⁹ Hamza Zülfikar, *age.*, 158-159.

¹⁰ Hamza Zülfikar, *age.*, 143.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Özleştirme Kılavuzundaki Kelimelerin Kökenleri

Türk Dil Kurumu Özleştirme Kılavuzu'ndaki özleştirilen kelimelerin kökenlerine bakıldığında, bunların % 68.5'inin Osmanlıca, % 31.5'inin ise Batı kökenli olduğu görülür. Osmanlıca terimiyle 'Arapça ve Farsça'; Batı kökenli terimiyle ise, 'Fransızca, İtalyanca, İngilizce, Almanca, Yunanca vb.' kökenli kelimeler ifade edilmiştir. Özleştirilen kelimelerin alfabetik olarak dağılımı, tablo hâlinde aşağıda gösterilecektir.

Özleştirme Kılavuzu'nda, aynı sözcükle kurulmuş birleşik fiillerin dışarıda tutulması sonucunda, 5275 kelimenin Türkçeleştirildiği tespit edilmiştir. Sayısal verilere dayanılarak tablolar halinde sunulan bilgilerin, önceki bölümlerde bahsedilen tartışmalara bir yönüyle açıklık getirmesi hedeflenmektedir.

Tablo 1: Özleştirilen Kelimelerin Köken Açısından Dağılımı

Kelime Kökenleri	Kelime Sayısı	%'lik
Osmanlıca Kelimeler	3603	%68.5
Batı Kökenli Kelimeler	1672	%31.5

Tablo 2: Özleştirilen Kelimelerin Alfabetik Dağılımı

	Arapça ve Farsça kökenli kelimeler	Latince, İngilizce, Fransızca, Yunanca, Almanca, İtalyanca vb. kökenli kelimeler
A	153	155
B	113	58
C	74	6
Ç	9	2
D	76	91
E	92	95
F	81	72
G	66	22
Ğ	-	-

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010

H	246	28
I	11	3
İ	372	48
J	-	21
K	199	207
L	41	36
M	774	96
N	126	35
O	-	63
Ö	5	2
P	43	189
R	58	99
S	190	162
Ş	128	36
T	494	113
U	27	2
Ü	14	6
V	81	23
Y	26	-
Z	104	2

Sonuç

Özleştirme çalışmalarının amacı, önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, dili kendi öz yapısına uygun bir şekilde yeniden düzenlemek ve böylece anlaşmayı daha kolay hâle getirmektir.

Dili sadeleştirme ve yazı dilini halkın anlayacağı şekilde konuşma diline yaklaştırma isteği, ilk olarak milli edebiyat ve *Genç Kalemler* dergisi etrafında gelişen bir harekettir. Halk tabakasının okuryazarlık seviyesini yükseltmede önemli etkileri olan bu hareket,

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

Cumhuriyet sonrasında daha sistemli olarak devlet eliyle yapılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet dönemi bu yönüyle bir uyanış devresi olarak kabul edilebilir. Nitekim bu yıllarda, birçok yabancı tamlama, kelime ve terimler terk edilerek yerine Türkçesi kullanılmıştır. Devlet eliyle ve sistemli olarak yapılan bu çalışmaların temel amacı, aynı kavram için Türkçede var olan bir kelime dururken yerine yabancıasını kullanmamaktır. Bu yolla, hem konuşma dili ile yazı dili arasındaki uçurum kapanmış olacak, hem de Türkçenin kendi öz yapısını ortaya çıkararak Türkçenin ileride başka diller tarafından ele geçirilmesi önlenmiş olacaktır. Bu süreç, başarılı bir şekilde ilerleyerek meyvelerini vermeye başlamıştır. Sürecin ilerlemesiyle birlikte, Türkçede kullanılan kelimelerden yararlandığı gibi, eklerin de işlek bir şekilde kullanılarak yeni kelimelerin bu yolla türetilmesi gerektiği düşüncesi doğmuştur. Özleştirme çalışmaları, Türkçe dil kuralları çerçevesinde yapıldığı sürece başarılı olmuştur. Nitekim bir dilin kurallı işleyişi, o dilin kendine özgü morfolojik ve sentaktik yapısını ortaya koymakla birlikte bu yönüyle dünya dilleri arasında önemli bir noktaya eriştiğini de gösterir. Türkçe bunları başarmış bir dildir.

Kılavuz'dan seçilen bazı kelimeler, çalışmanın amacına ulaştığını göstermekte; bazıları ise, girişte bahsedilen nedenlerden ötürü benimsenmeyen örnekleri yansıtmaktadır.

'*Yaşıt (akran); gönderme (atıf); olduğu gibi (aynen); sözleşme (akit); söz konusu (bahismevzuu); başlangıç (bidayet); özellikle (bilhassa); çağırma, getirtmek (celb etmek); oturum (celse); kanıt (delil)*' örnekleri, günümüzde yaygın olarak kullanılan yerleşmiş sözcüklerdir.

Tüze (adalet), sevi (aşk), yarman (cerrah), öldürüm, kıya (cinayet), erk yurt (devlet), satışlık (dükkan) kelimelerini de tutunmayan örnekler olarak verebiliriz.

Özleştirme Kılavuzu'nun yayımlanmasına kadar olan süre içerisinde, giriş bölümünde de belirtildiği gibi birçok çalışma yapılmıştır. Öz Türkçe olmasına rağmen tutunamayan kelimelerin varlığı, yalnız Özleştirme Kılavuzu ile sınırlı olmayıp, süreç içerisinde yer alan tüm iyi niyetli çalışmalarda görülen bir eksikliklerdir. Nitekim Türk Dil Kurumu tarafından 1970 yılında *Türk Dili* dergisinde '*Batı Kaynaklı Kelimelere Karşılıklar*' adıyla başlatılan çalışmada ortaya konan *yönelteç* 'direksiyon'; *vurkaççı* 'komando'; *buyural* 'selfservis' gibi kelimeler benimsenmemiştir. Ancak bunlar yanında *düzenek* 'mekanizma' gibi tutunan kelimeler de mevcuttur. Yine Cemal Mihçioğlu'nun Kültür Bakanlığı yayınları arasında ortaya koyduğu '*Sözcüklerin Öyküsü*' adlı çalışmada 600 kelime özleştirilmiş; ancak *savunman* 'avukat'; *süer* 'asker'; *geçinge* 'bütçe'; *kamuerki*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

‘cumhuriyet’ vb. kelimeler Türkçemize kazandırılmamıştır. Bunların yanı sıra Türk Dil Kurumunca 1993 yılında oluşturulan ‘*Yabancı Kelimelere Karşılıklar Kurulu*’nda 1200 kelimeye Türkçe karşılık önerilmiştir. Bu çalışmada ayrıca 1970’te *viyadük* sözcüğü için önerilen *aşıt* yerine, *köprü yol* türetilmiş ve tutunmuştur. Yine aynı çalışmada 1970’te *televizyon* için önerilen *uzgörüm/uzgöreç* yerine *beyazcam* önerilmiş; ancak beğenilmemiştir.

Sonuç olarak denilebilir ki, *Özleştirme Kılavuzu*’nun ve genelde tüm özleştirme çalışmalarının Türkçeye katkısı büyüktür. Yapılan çalışmada da tespit edildiği üzere, *Kılavuz*’da özleştirilen kelimelerin % 70’e yakını Doğu kökenli; % 30’u ise Batı kökenlidir. Türk kültürüne, tarihine ve diline aykırı gelecek her durum için temkinli olmalı ve kontrolsüz bir biçimde dili etkisi altına almaya devam eden Batı kökenli sözcüklerin üzerinde dikkatle durulmalıdır. Bu bağlamda daha kapsamlı bir şekilde ortaya konulacak yeni çalışmalar, Türkçenin söz varlığını geliştirmede önemli rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

- AĞAKAY Mehmet Ali, “Türkçe’de ‘-l’ Eki”. **Türk Dili Belleten**, seri: 2 (1940), sayı: 3-4.
- AKSAN Doğan, **Tartışılan Sözcükler ve Özleştirme Sorunu**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1976.
- AKSAN Doğan, **Türkçenin Bağımsızlık Savaşımı**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2007.
- AKSOY Ö. Asım, **Gelişen ve Özleşen Dilimiz**, TDK Yay., Ankara 1975.
- ALPAY Necmiye, **Türkçe Sorunları Kılavuzu**, Metis Yay., İstanbul 2000.
- BAŞKAN Özcan, ‘İnsan Dilinin Doğuşu’, **TDAY Belleten**, Ankara 1968.
- BAYDUR Suad Y., ‘Osmanlıcanın Çöküşü – Türkçenin Kurtuluşu’. **Türk Dili Belleten**, seri: 3, (1950), sayı: 14 – 15.
- DİLAÇAR Agop, ‘Dilin Özleşmesi’. **Türk Dili Belleten**, seri: 3, (1948), sayı: 12 -13.
- DİLAÇAR Agop, **Türkiye’de Dil Özleşmesi**, TDK Yay., Ankara 1969.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/3 Summer 2010*

-
- Fatin Sezgin, **Türkçede Batı Kaynaklı Kelimelerin Yoğunluğu: Yabancılaşan Türkçe**, TDK Yay., Ankara 2004.
- Geoffrey Lewis çev: Mehmet Fatih Uslu, **Trajik Başarı: Türk Dil Reformu**, Paradigma Yay., İstanbul 2007.
- GÖKBERK Macit, **Değişen Dünya – Değişen Dil**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1997.
- GÖZ İlyas, **Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara 2003.
- İMER Kamile, 'Türk yazı dilinde dil devriminin başlangıcından 1965 yılı sonuna kadar özleşme üzerine sayıma dayanan bir araştırma' **Türkoloji Dergisi**, 1/1, (1973).
- LEVENT A.Sırrı, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1972.
- MIHÇIOĞLU Cemal, **Sözcüklerin Öyküsü**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.
- TİMURTAŞ Faruk Kadri, **Uydurma Olan ve Olmayan Yeni Kelimeler**. Umur Kitapçılık, İstanbul 1979.
- TİMURTAŞ Faruk Kadri, 'Türkçecilik Cereyanının Tarihi'. **Türk Dünyası El Kitabı**. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 2002.
- TDK, 'Gramer (kuralbilim) Terimleri'. **Türk Dili Belleten**, seri: 2, (1940), sayı: 1- 2.
- TDK, **Özleştirme Kılavuzu**. Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1978.
- VARDAR Berke, **Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri**, Multilingual Yay., İstanbul 1998.
- ZÜLFİKAR Hamza, **Doğru Yazma ve Konuşma Bilgileri 1**. Zerpa Yay., Ankara 2008.